

IŠMĖGINIMAS LAISVE, ARBA NELIBERALIOSIOS DEMOKRATIJOS PAVOJAI

Dalia Eidukienė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Filosofijos ir politologijos katedra,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas politologija@vv.vgtu.lt

Analizuojama demokratijos ir liberalizmo dialektika atsižvelgiant į kokybiškai naują prioritetinio liberaliosios demokratijos elemento – laisvės – būtį kai kuriose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse. Tokios analizės reikšmę lemia egzistuojantis socialinis klausimas ir jo konversija politinėje erdvėje.

Reikšminiai žodžiai: liberalioji demokratija, neliberalioji demokratija, demokratija, liberalizmas, pilietinė visuomenė, ideologija, socialinis klausimas.

DOI: 10.3846/1822-430X.2009.17.1.69-75

Ivadas

Šiandien demokratija neabejotinai tapo pagrindine pasaulio raidos tendencija. Politinė ekonomiškai stiprių valstybių patirtis patvirtina, kad ryškiausių laimėjimų pasiekė politinės sistemos, grįstos liberaliosios demokratijos vertybėmis. Ši aplinkybė pokomunistinėms valstybėms tapo lemiamu renkant rados perspektyvą. Tačiau šiandieninė jaunos demokratijos valstybių tikrovė rodo, kad daugelis iš jų nesusitvarkė su demokratijos perkrova, t. y. neišlaikė išmėginimo laisve, o sėkmingas pavienio žmogaus gyvenimas taip ir netapo imperatyviu politinio gyvenimo tikslu. Vis dažniau tvirtinama, kad šiandieniniame pasaulyje dviejų pagrindinių liberaliosios demokratijos komponentų – demokratijos ir laisvės – keliai skiriasi: demokratija klesti, laisvė – ne. Pavyzdžiui, Faridas Zakaria mano, kad XXI amžiaus pradžioje net 50 procentų pasaulyje gyvujančių demokratiinių valstybių nėra liberalios (Закария 2004a: 99). Pagal Ronaldą Dworkiną, „paguodžiantis teiginys, jog visi dabar esame liberalai ir galime

susikaupti tik prie instrumentinių problemų, kaip geriausia išlaikyti liberalią valstybę, tėra tik savęs apgaudinėjimas“ (1998: 297–298). Larrio Daimondo nuomone, demokratiją, taip pat liberaliąją, būtina traktuoti kaip besiplėtojančią fenomeną, nes dėl vidinių procesų valstybės gali keistis, t. y. tapti daugiau ar mažiau liberalios ar demokratinės. Juk „nėra jokių garantijų, kad demokratiinių valstybių raida galima tik viena kryptimi“. Be to, „demokratija gali ne tik kokybiškai blogėti, bet ir visai išnykti, ir ne tik dėl savo formalių valdžios institutų žlugimo, bet ir dėl labiau užslėptų procesų irimo...“ (Даймонд 2006: 33).

Minėtosios idėjos provokuoja išsamiau pasiaiškinti gelmines jaunos liberaliosios demokratijos valstybių pastebimai pakitusios demokratijos ir laisvės pusiausvyros priežastis ir tai, kokio papildymo reikalauja liberalioji demokratija. Šiuo atžvilgiu ypač reikšmingos atrodo dvi problemos: pirma, demokratijos ir liberalizmo, kaip ideologijos, dialektika; antra,

socialinis klausimas¹ kaip sena naujai suformuluota problema ir jo konversija politinėje erdvėje.

Demokratijos ir liberalizmo dialektika

Gali kilti klausimas, ar apskritai verta kalbėti apie demokratijos ir liberalizmo dialektiką. Juk XX amžiuje įvykus ideologijų sproginimui ir žlugus komunistinei ideologijai ėmė vyruoti nuomonė, kad ideologijos tarsi nebėra, ir tai, ar ji egzistuoja, nebesvarbu. Tačiau konkrečiu istoriniu laikotarpiu visuomeniniai ir politiniai procesai rutuliojasi ypatingos ideologinės paradigmos erdvėje. Ją būtų galima pavadinti pasaulėžiūros infrastruktūra, apibūdinančia erdvę ir laiką, visuomenę, žmogų ir valstybę, taip pat pagrindinį vertybių sistemos principą. Tad ir šiuolaikinei visuomenei yra labai svarbi ideologija, juo labiau kad demokratijos atgimimas Europoje susijęs su tapsmu pramoninės visuomenės, kuriai evoliucionuojant vis didėjo demokratijos, adekvačios liberalizmo *laissez passer, laissez faire*² dvasiai ir principams, poreikis. Būtent liberalizmas labiausiai prisidėjo prie pagrindinių šiuolaikinės politinės sistemos idėjų ir institutų, kurie tiesiogiai tapatinami su demokratija, raidos.

Liberalizmas demokratijai tapo idėjiniu kompasu, kurio paskirtis – aukštai iškelti laisvės vėliavą, kad valstybė ir visuomenė nenukryptų nuo demokratinės pertvarkos kelio. Šiuo atžvilgiu liberalizmas, kaip ir kiekviena ideologija, yra tam tikras visuomenėje funkcionuojantis vertybinis modusas, lemiantis visuomeninės sistemos

atributinių junginių prasmę, suteikiantis jiems tam tikrą konfigūraciją ir kryptingumą. Tačiau šiame moduse gali atsirasti destruktivių aspektų, ardančių kitų sistemų funkcionalumą ir net verčiančių jas degraduoti. Šitaip nutinka todėl, kad ideologija – tai erdvė, kuri dera su politine, ekonomine, teisine ir kitomis erdvėmis. Nė viena iš jų, ideologija taip pat, nefunkcionuoja atskirai nuo kitų sistemų. Be to, jos ne tik sąveikauja, bet ir skverbiasi viena į kitą. Šitaip ir formuojasi atributiniai ideologijos deriniai. Juos galima suskirstyti į būtinus ir perteklinius bei destruktivius, t. y. trikdančius kitų sistemų funkcionavimą arba išprovokuojančius jų degradavimą. Ideologija dažniausiai iracionali, nors ideologijos derinys su kitais visuomeniniais ir politiniais pradais racionalizuoja ir suteikia jai naują turinį ir prasmę (Кравченко 2006: 3). Tokia racionalizacija įmanoma, jeigu atributas bent iš dalies racionalus. Priešingu atveju ideologijos iracionalumas didėja.

Tad galima teigti, kad viena iš šiuolaikinės demokratijos krizės priežasčių yra negebėjimas racionalizuoti liberalizmo ideologijos. Juk esant demokratijos ir liberalizmo sąsajai pastarajam tenka lemiamas vaidmuo, nors jie funkcionuoja kartu, vienoje erdvėje koordinuodami vienas kitą, išlikdami autonomiškai ir koreguodami vienas kitą, kad būtų pakankami ir garantuotų abipusio ryšio visavertiškumą. Šiam mechanizmui lemta išsireguliuoti, nes vieno krizė sukelia kito krizę. Tačiau jis taisomas. Mechanizmo korektyvas formuluoja patirtis, kuria remiantis galima ne tik aptikti demokratijos ir liberalizmo santykio neatitikimų, bet ir numanyti korektyvų kryptis.

Ši problema ypač aktuali posovietinėje erdvėje, juo labiau kad galime teigti, jog čia ideologija tebedėvi „išaugtus“ Smito liberalizmo „marškinėlius“. Nors senasis liberalizmas šiuolaikiniame pasaulyje sukritikuotas ir jam sukurta alternatyvų, tačiau valstybėse, išgyvenančiose pradinę kapitalo kaupimo stadiją, ši ideologija, neoliberalo Walterio Euckeno pavadinta „prakvipusia naftalinu“ (1990: 84), yra ganėtinai gyvybinga.

¹ Socialinio klausimo sąvokos autorius teisės daktaras ir ekonomistas Lorencas fon Šteinas (Lorenz von Stein, 1815–1890), stovėdamas prie vokiečių liberalizmo ištakų, pareiškė, kad „F. Kene ir A. Smito optimizmas ir didžiulės viltys dėl socialinių laisvės padarinių nepasiteisino. Ekonominė laisvė ne tik garantuoja faktinę laisvę, bet gali įgauti ir atvirkštinę prasmę.“ Taigi atsiranda nauja naujos epochos problema, kurią jis vadina „socialiniu klausimu“ (Stein 1850, I Bd.: XXIII), o jos šerdimi laiko nuosavybės problemą.

² Vertimas iš pranc. k.: „leiskite veikti, leiskite eiti“.

Politinę nelygybę rodo jaunos demokratijos valstybių patirtis, kai laisvė daugiau tenkina kapitalo augimo, o ne žmogaus teisių plėtojimo poreikį. Laisvė riboja ekonominę turimo kapitalo jėgą, t. y. jo dydį. Tapo akivaizdi liberalizmo deklaruojamų principų ir asmens laisvės ideologijos neatitiktis, nes visuomenėje tenkinamasi tik juridinės, formalios laisvės skelbimu. Šitaip „liberalizmas įvykdo didįjį sąvokų pervardijimą – laisvės siekimą jis keičia kapitalo siekimu“ ir „kapitalo kauptis virsta subjektinių teisių kauptimi“. Laisvė ir kapitalas virsta porinėmis kategorijomis. „Laisvė nustoja egzistuoti šalia kapitalo ir be kapitalo. Pati savaime ji netenka prasmės ir realumo“ (Vaišvila 1999: 13). Taigi laisvė tampa tam tikru atžvilgiu geidžiama, bet neegzistuojanti vertybė, reikalaujanti derinti individo teises ir laisves ne su jo kultūriniu aktyvumu, o su valdomo kapitalo dydžiu. Kai tik beribė laisvė vieniems tampa laisve, o kitiems – nelaisve, prasideda liberalizmo išsiskyrimas su demokratija ir galime kalbėti apie liberalizmo, kaip ideologijos, krizę.

Liberalizmo krizės tema nėra nauja. Apie šią krizę kalbėjo dar Maksas Weberis. XIX amžiaus pabaigoje jis net konstatavo tėvo kartos³, t. y. senojo, fanatiško vokiečių „nacionalinio liberalizmo“ mirtį, nes šis taip ir nepritapo Vokietijoje. Vėliau šį reiškinį Weberis pavadino „buržuazinės dorybės supratimo evoliucija“ (1984: 642). Jo nuomone, liberalizmo mirties tema reiškiasi specifiniu, bendruoju, politiniu ir kultūriniu lygiais. Visi jie atsispindi *požiūryje į socialinę klausimą*, kurio egzistavimą senosios kartos liberalai paprasčiausiai ignoravo. Būtent tai Weberis laikė pagrindine tuometinio liberalizmo mirties priežastimi. Jo manymu, tokia „klinikinė mirtis“ truks gana ilgai, nes liberalų veiklos sritį riboja visuomenės „avanscenoje išlikę ekonominiai ir socialiniai klausimai“ (ten pat). Be to, „liberalai neturi politinės nuovokos. Jie kupini atavistinių liberalinių demokratių vilčių“. Tačiau, pasak Weberio, naujoji liberalų karta susiduria su visiškai kitokiais uždaviniais.

Jie daugeliu atžvilgių praaugo senosios kartos liberalizmą, nes „daug aiškiau supranta proziškus socialinio gyvenimo dėsningumus“. Weberis pripažino, kad ateities akivaizdoje jaučia tam tikrą „režignaciją“ ir, kalbėdamas savo kartos vardu, baimę, jog istorijos žaismas lemia jai „žiaurų epigoniškumo prakeiksmą, imituojantį pilką mėgdžiojimą“ (Scaff 1995: 33–34).

Sena naujai suformuluota problema

Atrodo, kad Weberio mintys aktualios ir šiandien. Jos ne tik skatina ieškoti paralelių, bet ir skamba pranašiskai, nes socialinis klausimas niekur nedingo. Pasikeitęs iš išorės, jis slypi mūsų gyvenimo principuose ir tikrovėje. Tačiau pokomunistinėse valstybėse socialinis klausimas daugeliu atvejų pasireiškia tik joms būdinga forma. Tai didžiulė perteklinė nelygybė, naujųjų vargšų problema, nelygybės kultūra, politikos skurdas ir jau minėtoji politinė nelygybė.

„Perteklinė nelygybė“ – tai skurdo nulemtos bendrosios nelygybės dalis. Omenyje turimas žemiau santykinio skurdo ribos gyvenantis mažas pajamas gaunančių gyventojų sluoksnis. Antai 2006 m. 16 % ES piliečių gyveno žemiau santykinio skurdo ribos. Daugiausia tokių žmonių yra Bulgarijoje – 58 %, Latvijoje – 44 %, Rumunijoje – 40 %, Lietuvoje, užimančioje 24 vietą, – 34 %⁴.

Baltijos valstybėse, Vengrijoje, Lenkijoje ir Slovakijoje žmonės, kuriems gresia skurdas, gyvena už mažiau kaip 200 eurų per mėnesį. Net turintiems darbą žmonėms ne visada pavyksta apsisaugoti nuo rizikos būti priskirtiems prie skurstančiųjų. Štai 2006 m. 8 % ES dirbančių piliečių (18 metų ir vyresnių) gyveno žemiau santykinio skurdo ribos (MEMO/08/XXX 2008: 2, 3).

Žmonių, gyvenančių žemiau santykinio skurdo ribos, nuolat daugėja. Vien Lietuvoje 2004 m. jų buvo 552 tūkst., 2005 m. – 577 tūkst., 2007 m. – 645 tūkst. Pernai Lietuvoje žemiau

³ M. Weberis – vyriausiasis žinomo Vokietijos nacional-liberalų partijos nario sūnus.

⁴ [Eu.int/publications/files/EF04105EN.pdf](http://eu.int/publications/files/EF04105EN.pdf). <<http://www.eurofound.eu>>.

santykinio skurdo ribos gyvena kas penktas lietuvis, t. y. 645 tūkst. žmonių (19,1 % visų gyventojų). Iš jų beveik dešimtadalis (8 %) yra darbą turintys asmenys (Statistikos departamentas, 2008: 30).

„*Naujieji vargšai*“ – tai ne valkatos ar benamių ir ne žemos kvalifikacijos asmenys. Prie jų galima priskirti mokytojus, gydytojus, dėstytojus, kultūros ir meno darbuotojus, taip pat tuos, kurie nesugebėjo prisitaikyti prie rinkos sąlygų. „*Naujieji vargšai*“, nuolat kamuojami rūpesčio, kaip išgyventi, neturi laiko ir galimybių visaverčiai dalyvauti pilietinėje veikloje ir negali pasiekti būti įtraukti į politinę darbotvarkę. Tokios didelės stipraus intelekto dalies nedalyvavimas politikoje ir pilietinės visuomenės veikloje rodo ir politinį skurdą, ir politinio elito skurdumą.

„*Nelygybės kultūra*“ kelia daugiausia nerimo. Jos jau nebegalima laikyti atsitiktiniu ar laikinu reiškiniu. Pavyzdžiui, Lietuvoje skurdo paveldėjimas, t. y. perdavimas iš kartos į kartą, yra ne tik dažnas, bet ir plintantis reiškinys (Mačiulskytė 2006: 243). Todėl yra pavojus nelygybės kultūrai tapti privaloma visuomenės bendros kultūros dalimi.

„*Politinis skurdas*“ – šitaip galima pavadinti laisvą nuo pilietinės visuomenės įtakos politiką. Jamesas Bohmanas jį supranta kaip kai kurių piliečių grupių negebėjimą dalyvauti demokratiname procese ir pažeidžiamumą dėl sąmoningai ar nesąmoningai priimamų sprendimų (2001: 125). „Politinio skurdo“ slenkstis, pagal Bohmaną, sutampa su vienos ar kitos visuomenės grupės gebėjimu ir negebėjimu inicijuoti viešą su jos interesais susijusios problemos aptarimą. Tačiau politologas nenagrinėja veiksmų, lemiančių tokio galimo gebėjimo ir negebėjimo potenciją. Ją ypač veikia visuomenėje egzistuojantis socialinis klausimas ir jo įtaka politikai. Jis tarsi nubrėžia ribą, už kurios politinė nelygybė nustoja buvusi pozityvi, nes ne tik kad neprisiideda prie politinio proceso subjektų atrankos ir sveikos konkurencijos, o tiesiogiai griauja ją. Socialinis klausimas tarsi išveda piliečius už viešosios erdvės ribų, todėl jų balso negirdi nei visuomenė, nei valstybė. Gausūs socialiai

silpni visuomenės sluoksniai nustoja tapatintis su valstybe ir valdžia. Šitaip žlugdomas socialinis kapitalas – visuomeninis tarpusavio pasitikėjimo ir savitarpio pagalbos ištekliai, kuris privalėtų palaikyti socioumo solidarumo ryšius, t. y. „socialinį gebėjimą bendradarbiauti bendrų interesų labui“ (Putnam [1993] 2001: 240). „Socialinis kapitalas veikia ne tik tai, kas įeina į politiką, bet ir tai, kas iš jos išeina“, todėl „politika be socialinio kapitalo – tai politika, atitrūkusi nuo gyvenimo“ (Патнам 2006: 135, 138). Taigi socialinio klausimo ir šiandien negalima laikyti politikai įtakos nedarančiu veiksmu, nes jis išderina visuomenę ir ši menkai geba socializuoti savo normas ir vertybes, kad išparigotų pilietiniams tikslams. Deja, daugumos Vidurio ir Rytų Europos šalių atstovaujamoji valdžia socialinio klausimo buvimą paprasčiausiai ignoruoja ir todėl valstybė atlieka tik „naktinio sargo“ vaidmenį rekomenduodama piliečiams visais gyvenimo atvejais pagelbėti sau patiems. Tad prisiminus Weberio prognozes galima teigti, kad šiandieniniai liberalai paženklinė „epigoniškumą“ (Scaff 1995: 34) ženklu ir rizikuoja įsisukti į socialinės stichijos sukurtą, kai žmogus iš tikslo tampa priemone.

Neliberaliosios demokratijos pavojai

Nagrinėjant šiuolaikinio socialinio klausimo apraiškas posovietinėje erdvėje natūraliai kyla klausimas, kaip vertinti visuomenę, kur skurdas slopina pilietinių organizacijų tinklą ir ryšių tapsmą, kur tuo pačiu metu silpnėja ne tik formalūs, bet ir realūs valdžios ir visuomenės, valstybės politikos ir viešojo gyvenimo saitai. Ar visuomenė, ignoruojanti socialinio klausimo egzistavimą, įkūnija tikrąsias liberalizmo vertybes? Jeigu taip, tai gal ir mus paveikė tas „žiaurus epigoniškumo prakeiksmas“, apie kurį kalbėjo Weberis... Gal galime kalbėti apie Vidurio ir Rytų Europos liberaliosios demokratijos valstybėms iškilusį pavojų tapti mažiau liberalioms? Tačiau visai ne ta prasme, kaip kad supranta Zakaria. Jis režimą, „kur sumišę

renkamumas ir autoritarizmas“, vadina „neliberaliąja demokratija“ (2004a: 89), bet nelaiko jos priešinga liberaliajai demokratijai, pabrėždamas, kad ji neišreiškia tikrųjų liberalizmo vertybių. Tačiau neliberalioji demokratija gali atsirasti ir tada, kai liberalioji demokratija yra nepajėgi įkūnyti tikrųjų liberalizmo vertybių. Įdomu, kad Zakarios aptartos kai kurios autokratinės neliberaliosios demokratijos priežastys iš dalies būdingos ir čia aptariamai jaunai liberaliajai demokratijai, todėl neabejotinai nusipelnė dėmesio.

Priešlaikinis demokratizavimas, pasak Zakarios, yra neliberaliosios demokratijos priežastis, kai demokratija yra ankstesnė už pilietinės visuomenės pagrindų sukūrimą ir gali trukdyti laisvės įtvirtinimui. Pasak jo, demokratijos plėtotė neturi būti ankstesnė už pilietinės visuomenės pagrindų sukūrimą, nes priešlaikinė demokratija griauja jos pamatus. Politologas primena, kad „laisvė gimė Vakaruose gerokai anksčiau už demokratiją; būtent laisvė padėjo atsirasti demokratijai, o ne atvirkščiai“ (2004a: 20). Laisvės istorija iš esmės yra kovos istorija. Laisvės erdvė plėtėsi spontaniškai, o ne pagal kokį nors planą. Demokratija, atvirkščiai, yra organizuota, planinga ir palaikoma tam tikrų institutų.

Galima ir neliberalioji demokratija, teigia Zakaria. Negalima tapatinti demokratizavimo ir liberalizavimo procesų, laisvų rinkimų ir teisingos politinės santvarkos. Juk vien demokratinių procedūrų nepakanka, kad galėtume kalbėti apie liberalią tvarką ir piliečių laisvių garantijas, nes yra šiuolaikinių nedemokratiškos valstybių, atitinkančių liberalios teisinės valstybės reikalavimus, tačiau formalus demokratiškas principų laikymasis netrukdo joms įvesti net autokratinio režimo.

Vidurinėsios klasės nebuvimas taip pat būdingas neliberaliosios demokratijos valstybėms ir jis dažnai lemia priešlaikinį demokratizavimą. Tai Zakaria sieja su neliberaliosios demokratijos valstybėms būdingu politiniu ir ekonominiu neefektyvumu. Juk tik ekonomikos plėtra padeda sukurti gausią išsilavinusią viduriniąją klasę

kaip savarankišką ir aprūpintą visuomenės elementą, formuojantį „pluralizmo infrastruktūrą, t. y. daugiapakopę pilietinę visuomenę, kurią vis sunkiau valdyti iš viršaus“ (2004b: 70). Anot jo, vidurinioji klasė bene vienintelė ištikima liberaliajai demokratijai.

Turtas yra palankus laisvei. Tai jėga, suteikianti demokratijai gyvybingumą. Ši Zakarios išvada grindžiama Adamo Przeworskiego ir Fernando Limongio atlikto įvairių pasaulio valstybių 1950–1990 m. tyrimo rezultatais. Apskaičiuota, kad kai vieno žmogaus vidutinės metinės pajamos siekia 1 500 JAV dolerių, demokratinis režimas gyvuoja ne ilgiau kaip aštuonerius metus, esant pajamoms nuo 1 500 iki 3 000 JAV dolerių – vidutiniškai iki 18 metų. Tik kai pajamos yra didesnės nei 6 000 JAV dolerių, demokratija tampa iš tikrųjų gyvybinga. Kitaip sakant, demokratija, sukaupusi turto, tampa nemirtinga: trisdešimt dvi demokratinės valstybės, kur vieno žmogaus vidutinės metinės pajamos sudaro daugiau kaip 9 000 JAV dolerių, bendrai gyvuoja jau 736 metus ir nė viena nežlugo (Закария 2004a: 67).

Lietuvoje vienas asmuo vidutiniškai disponuoja 1 133,3 Lt pajamų per mėnesį, o tai sudaro 5 440 JAV dolerių per metus (Statistikos departamentas, 2008: 32). Vadovaujantis minėtu tyrimu, išeitų, kad demokratija Lietuvoje (kaip ir kai kuriose kitose Vidurio ir Rytų Europos valstybėse) dar nėra gyvybinga.

Išvados

Liberalioji demokratija nėra nekintama duotybė. Jos esybė – nuolatinis tapsmas. Šį tapsmą jaunos demokratijos valstybėse lemia ir socialinis klausimas kaip svarbus politinę mąstyseną ir elgesį formuojantis veiksnys. Jo veikiamo liberaliosios demokratijos valstybė gali tapti „mažiau liberali“. Tai tiesiogiai susiję su pagrindine liberalizmo vertybe – laisve, kuri, reikšdamasi neribotų variantų spektru, negali egzistuoti ne socialinėje terpėje. Todėl liberalizmas turėtų tapti ir socialiai atsakingas. Šitai nereiškia

liberalizmo genetinio kodo pakeitimo. Tai siekimas įveikti jo ribotumą, t. y. pastangas absoliutinti asmens laisvę arba tą laisvę riboti tik ekonomine jėga, tai noras suteikti jam, kaip ideologijai, papildomų galių demokratijai racionalizuoti. Liberalizmas turėtų sukurti kokybiškai naują vertybių hierarchiją ir tapti nauju ne tik politinio mąstymo, bet ir demokratijos kontekstu. Šitai suteiktų ekonominei ir visuomeninei politikai naujų impulsų, kartu sukurtų naujų prielaidų kokybiškai naujai „pilietinio dalyvavimo“ demokratijai, kuri padėtų konsoliduoti visuomenę liberaliajai demokratijai įtvirtinti.

Literatūra

- Bohman, J. 2001. *Public Deliberation – Pluralism, Complexity, and Democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Eucken, W. 1990. *Grundsätze der Wirtschaftspolitik. Grundsätze der Wirtschaftspolitik*. Herausgegeben von Edith Eucken und K. Paul Hensel. 6. Aufl., Tübingen: J. C. B. Mohr.
- MEMO/08/XXX. Briuselis, 2008 m. spalio 16 d. *Socialinė apsauga ir socialinis įtraukimas Europoje – pagrindiniai faktai ir skaičiai*.
- Scaff, L. A. 1995. *Veržiantis iš geležinio narvo. Max Weber ir moderniosios sociologijos atsiradimas*. Iš anglų kalbos vertė Z. Norkus. Vilnius: Pradai.
- Stein, L. 1850. *Geschichte der sozialen Bewegungen in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage*. In drei Bände. Leipzig: Verlag von Otto Biganb.
- Weber, M. 1984. *Gesamtausgabe*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).
- Putnam, R. [1993] 2001. *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Iš anglų kalbos vertė J. Novagrockienė ir A. Ramonaitė. Vilnius: Margi raštai.
- Statistikos departamentas, 2008. Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos 2007.
- Vaišvila, A. 1999. *Socialliberalizmas*. Vilnius: Ursus.
- Dworkin, R. 1998. „Laisvė, lygybė, bendruomenė“, iš *Šiuolaikinė politinė filosofija. Antologija*. Sudarė János Kis. Iš anglų kalbos vertė Vytautas Radžvilas. Vilnius: Pradai, 297–327.
- Mačiulskytė, S. 2006. „Skurdas ir pilietinių struktūrų regresija“, iš *Pilietinė visuomenė: politikos pilietinimo projekcijos*. Kolektyvinė monografija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 239–255.
- Даймонд, Л. 2006. „Определение и развитие демократии“, в кн. *Теория и практика демократии. Избранные тексты*. Перевод с англ. под ред. В. Л. Иноземцева, Б. Г. Капустина. Москва: Научно-издательский центр «Ладомир», 25–34.
- Закария, Ф. 2004а. *Будущее свободы: нелиберальная демократия в США и за их пределами*. Москва: Научно-издательский центр «Ладомир».
- Закария, Ф. 2004б. „Возникновение нелиберальных демократий“, *ЛОГОС* 2(42): 55–70.
- Патнэм, Р. Д. 2006. „Демократия“, в кн. *Теория и практика демократии. Избранные тексты*. Перевод с англ. Под ред. В. Л. Иноземцева, Б. Г. Капустина. Москва: Научно-издательский центр «Ладомир», 132–143.
- Кравченко, И. 2006. „Либерализм: политика и идеология“, *Вопросы философии* 1: 3–13.

LIBERTY CHALLENGE OR DANGERS OF LIBERAL DEMOCRACY

Dalia Eidukienė

The article analyses dialectics of a modern democracy and liberalism through the new (from the quality point of view) subsistence of liberty, the priority element of democracy, in liberal democracies. The significance of such discourse is determined by the existing social inequality and its conversion into political domain.

Particular attention is paid to the social issue, which was treated by Max Weber already as the reason of death of the old, fanatic German “national liberalism”, since it has not managed to belong to the German environment. Even today, it still lies in the principles of life and reality of “young” democratic post-soviet states. Conversion of a social issue into political domain disorganises the society, and it is hardly capable to socialise its norms and values in order to be obligated with regard to civic goals. In other words, the social issue significantly adjusts the pace and direction of transformation of the society. Therefore, an immature “young” liberal democracy may become “less liberal” or no longer conform to the “strict” definition of liberal democracy.

Referring to the above, we conclude that social composition should become the medium of political reconstruction for “young” democracies. This does not mean, however, the change of the genetic code of liberalism. This is a striving to vest it, as an ideology, additional powers for rationalisation of democracy by delivering to it the content and the meaning, which would answer the challenges and problems of the time. Liberalism should create a new, from the quality point of view, hierarchy of values and become a new context for both political thinking and democracy. This would render new impulses to economic and public politics, meanwhile developing new premises for a new, from the quality point of view, democracy that would help to consolidate the society for the becoming of liberal democracy.

Keywords: liberal democracy, non-liberal democracy, democracy, liberalism, citizen publicity, ideology, social question.

Įteikta 2008-11-10; priimta 2008-11-17